

Каждый модальный оператор имеет собственную смысловую структуру разной степени сложности.

Ключевые слова: *модальность, модальное поле, модальный оператор, достоверность.*

Okhrimenko V.I., Ph.D., Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

**RELATIONS IN THE SYSTEM OF MODAL OPERATORS
OF THE COGNITIVE-SEMANTIC FIELD OF TRUSTWORTHINESS
RELATIONS IN THE SYSTEM OF MODAL OPERATORS OF THE COGNITIVE-
SEMANTIC FIELD OF TRUSTWORTHINESS (IN ITALIAN)**

The modal operators of cognitive-semantic modal field of trustworthiness in the Italian language are connected to operationality that is to the procedures of comparison and analysis being their main function objectivation of subjective modus: perceptive, emotional, epistemic, of willing, evaluative. Each modal operator has its own sense structure of different degree of complication.

Key words: *modality, modal field, modal operator, trustworthiness.*

УДК [811.161.1+811.581.11]’243’342.2:378.147

Прожегіна І.М., к. філол. н., доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

**ПРОБЛЕМИ ПОСТАНОВКИ РОСІЙСЬКОЇ ВИМОВИ НОСІЯМ
КИТАЙСЬКОЇ МОВИ**

Висвітлено деякі проблеми, що виникають у носіїв китайської мови при навчанні їх російської вимови. Наголошується, що контрастивний аналіз фонетичних систем іноземної і рідної мов є підвалиною національно орієнтованого навчання фонетики. Описано часткові збіги й розбіжності китайської і російської звукових систем, що спричиняють фонетичну інтерференцію. Для її попередження та подолання запропоновано фонетичний матеріал та порядок його опрацювання.

Ключові слова: *контрастивний аналіз, національно орієнтоване навчання, російська мова як іноземна, китайська мова, фонетика, фонетична інтерференція.*

Китайці й тайванці становлять значну частину іноземців, які вивчають російську мову в Україні. Оскільки китайська й російська мови належать до різних мовних сімей, їх зіставлення виявляє значні розбіжності на всіх рівнях мов, зокрема й у фонетичних системах. Потреба навчання китайців (далі, згадуючи китайців, ми маємо на увазі також тайванців) російської фонетики викликає необхідність контрастивного аналізу фонетичних систем двох мов і створення відповідних національно орієнтованих навчально-методичних розробок. Цій темі присвячено низку досліджень:

особливостям вимови російських приголосних тайванцями присвячено кандидатську дисертацію Лі Хуей-Ін [2]; артикуляційні бази китайської і російської мов на ділянці вокалізму зіставлено в ґрунтовній статті Лі Шудзінь [3]. Пропонована стаття продовжує ці актуальні дослідження, акцентуючи методичний аспект навчання китайців російської фонетики. Розроблена нами система постановки вимови, включно з системою вправ, апробована протягом багатьох років у групах китайських студентів у КНУ імені Тараса Шевченка і відтворена в навчальних посібниках [1; 4].

Послідовність подачі й опрацювання фонетичного матеріалу визначається з опорою на контрастивний аналіз фонетичних систем двох мов, з урахуванням особливостей артикуляційної бази рідної мови студентів. Кожна іноземна фонема (радше, звуковий тип у розумінні Л. В. Щерби) має бути зіставлена з подібною фонемою рідної мови студента.

Постановку російських звуків китайцям (як і всім іноземцям) ми починаємо з ґолосних. З-поміж них виявляємо тотожні в обох мовах звуки (діафони, за Е. Хаугеном [6: 280]) – звуки, різниця в артикуляціях яких настільки незначна, що не призводить до відчутного акценту. Серед російських ґолосних це, насамперед, [a], [o] (тут і далі використовується кирилична транскрипція). Ґолосні [y], [и] можна вважати діафонами в російській і китайській фонетичних системах з деякими обмеженнями: ступінь їхнього підняття в китайській мові вищий, ніж у російській, через це їхня ізольована вимова та вимова на початку слова більш напружена, з тертям видихуваного повітря об тверде піднебіння при вимові [и] (ізольований ґолосний, близький до російського звуку [и] китайці вимовляють майже як [йи]), об щілину між губами при вимові [y] (ізольований [y] китайці вимовляють як подібний до українського чи англійського склад [ву]), однак в інших позиціях, після приголосних (що трапляється набагато частіше), різниця в ступені підняття й напруженості не спричиняє небажаного інтерферентного впливу.

Вимагає уваги постановка російського ґолосного [э]. У російській мові це ґолосний переднього ряду, а в китайській /e/ – заднього ряду (язик відсунутий назад, як при вимові /o/) [5: 44], тому важливо звертати увагу студентів саме на просунення язика в передню частину ротової порожнини. Проте найбільш складним для китайців у вимові є російський ґолосний [ы]. Вважається, що відповідній фонемі в китайській мові немає. Справді, в артикуляційній базі китайської мови відсутній корелят цієї російської фонемі як системне явище, але наявний його відповідник як алофон у певному звуковому оточенні: подібним до російського звуку [ы] є ґолосний звук, що вимовляється в китайській після шиплячих і свистячих передньоязикових приголосних і в китайському фонетичному алфавіті (піньїнь) передається як *i* (*si, ri, shi, chi, ci*) [5: 49] (попри різницю в його артикуляції після шиплячих, з одного боку, і свистячих, з іншого [3: 67]), відтак розуміння його вимови в рідній мові допомагає китайцям правильно артикулювати російський ґолосний [ы].

Опанування системою російського консонантизму для китайців набагато складніше, ніж засвоєння системи вокалізму. Найбільше часу й уваги доводиться приділяти протиставленню російських приголосних за співвідношенням ґолосу й шуму. Оскільки в обох зіставлених мовах є сонанти, постановку приголосних варто

починати саме з них. Спочатку опрацьовуємо непалатальні (тверді) [м], [н], [л], [р], а також приголосний [в], який поєднує ознаки сонорного й дзвінкого. З-поміж них лише [м] повністю тотожний відповідному китайському звуку. Потребує роз'яснення фокус творення [в] (лабіодентальний) – через те, що схожий китайський сонант білабіальний. Російські [н] і особливо [л] відрізняються від китайських насамперед фокусом творення (у російській мові ці приголосні зубні або зубно-альвеолярні, але більш передні, ніж відповідні китайські звуки). Артикуляція приголосного [р] для китайців, мабуть, найскладніша серед усіх російських звуків, через те, що цей звук не має відповідника в китайській мові. При постановці російського [р] треба звертати увагу на такі визначальні характеристики приголосного, як спосіб творення (дрижання кінчика язика у струмені видихуваного повітря) і форма язика (ложкоподібна з напруженим кінчиком), але оскільки форму язика складно контролювати, студентам потрібно сконцентруватися на просуненні кінчика язика вперед і вгору, до верхніх зубів, аби запобігти вимові з властивим китайському мовленню ретрофлексним укладом язика. Дрижання кінчика язика можна досягти з використанням приголосних звуків-помічників [т], [д] (така порада часто зустрічається в навчально-методичних розробках), але ми радимо все ж таки спробувати вимовляти вібрент без допоміжних приголосних, у відкритих складах [ра], [ро], [ру], [ры], [рэ]: з нашого досвіду, звуки-помічники в цьому конкретному випадку малоефективні, до того ж, постановка [т] і особливо дзвінкого [д] вимагає окремої уваги. При тривалій фонетичній роботі все ж таки вдається досягти якщо не бездоганної вимови [р], то принаймні його розрізнення з приголосним [л], а це найважливіше.

Після відпрацювання твердих сонорних переходимо до палатальних [й], [й̣] (приголосному та напівголосному алофонам фонеми /j/), палаталізованих [вʲ], [мʲ], [нʲ], [лʲ], [рʲ]. І тверді, і м'які сонорні опрацьовуються спочатку в складах і в односкладових словах, при цьому слід звертати увагу на відмінності алофонів голосних після м'яких приголосних – акомодацию голосних до м'яких приголосних. Лише після достатнього фонетичного тренування можна переходити до дво- й трискладових слів, урахувавши, що увага переноситься на вимову редукованих голосних. До фонетичного матеріалу добираються слова з повторюваними приголосними (*няня, лилия*) і з різними сонорними (*выловили, выманили, вымолили, выровняли, вылиняли*).

Дуже важливо домогтися розрізнення приголосних [л] і [р] (попри можливу недосконалу вимову останнього), [н] і [л] (для носіїв деяких південно-китайських діалектів), а також парних до них палаталізованих. З цієї метою добирається відповідний фонетичний матеріал – переважно квазіомоніми (*ал – ар, мил – мир, лама – рама, Елена – Ирина, Ваня – Валя, июнь – июль, линия – лилия*).

Найбільша системна проблема в опануванні китайцями російського консонантизму – ототожнення дзвінких та глухих парних приголосних, адже ця кореляція відсутня в китайській фонетичній системі. Частіше за інші не розрізняються [д] і [т], [б] і [п], а також відповідні м'які; досить часто змішують [г] і [к], рідше – [ж] і [ш], [з] і [с]. На відміну від притаманної російській системі приголосних опозицій “дзвінкість – глухість”, китайські приголосні розрізняються за приховістю (придихові приголосні – це типові глухі) і непридиховістю (так звані напівдзвінкі). Для усвідомлення

китайцями опозиції “глухість – дзвінкість” потрібно здійснювати роздільну постановку вимови глухих і дзвінких російських приголосних. Доцільно починаати саме з глухих, оскільки їхня відмінність від придихових приголосних китайської мови не така разюча, як відмінність російських дзвінких і китайських непридихових (напівдзвінких). Придиховість у мовленні китайців при вимові російських глухих приголосних не є такою перешкодою у спілкуванні, як відсутність повнодзвінкості при вимові дзвінких. До того ж, усвідомивши роботу голосових зв’язок при фонації, студенти краще сприйматимуть пояснення особливостей артикуляції дзвінких приголосних.

Найбільш ефективним видається такий порядок опрацювання глухих приголосних: спочатку співвідносі з придиховими китайськими приголосними тверді звуки [п], [т], [к], [с], [ш], [ф], [х], [ц]. Після цього можливі варіанти: опрацювати м’які глухі, а потім – тверді дзвінки та парні до них м’які дзвінки й тим самим акцентувати диференційну в російській консонантній системі ознаку “глухість – дзвінкість”; або ж опрацювати тверді дзвінки, а потім – м’які глухі та м’які дзвінки й тим самим акцентувати іншу диференційну ознаку “м’якість – твердість”. На наш погляд, перший варіант має переваги при постановці вимови приголосних носіям саме китайської мови: акцентуючи увагу на протиставленні глухих та дзвінких на матеріалі твердих приголосних, у наступному концентрі ми закріплюємо розуміння цієї опозиції, опрацюючи протиставлення твердих і м’яких; до того ж, опозиція твердих і м’яких раніше була частково відпрацьована на матеріалі санантів.

Порядок опрацювання м’яких глухих такої самий, як парних твердих. Важливо звернути увагу студентів на те, що м’який звук [ш’:] буває лише довгим; м’який [ч’] відрізняється від [ц] не лише палатальністю, але й місцем творення, а від схожого китайського приголосного – не лише непридиховістю, але й м’якістю.

Відпрацювання кожного глухого приголосного в словах має певний порядок, що визначається з урахуванням наголосу, позиції в слові і звукового оточення: на початку слова в наголошеному складі (*пара, тонна, корень*), потім в кінці слова, між голосними перед наголосом (*упал, летал, рука, нашёл*), на початку слова в ненаголошеному складі (*пора, товар, король*), між ненаголошеними голосними (*потому, Николай, носовой, оценил*), в останню чергу – в інтєрвокальній постнаголошеній позиції (*липа, нота, наука, мясо*).

Дзвінки приголосні опрацьовуються в такому порядку, як глухі: спочатку тверді [б], [д], [г], [з], [ж], потім м’які [б’], [д’], [г’], [з’]. Треба пояснити китайцям фонаційну природу дзвінкості як результату роботи голосових зв’язок, що “вмикаються” від початку творення приголосного (на відміну від китайських напівдзвінких, при творенні яких голосові зв’язки починають працювати десь посередині фонації приголосного). Для того щоб домогтися саме повнодзвінкості, можна “вмикати” голосові зв’язки ще до початку фонації, примушуючи їх працювати на випередження власне артикуляції. Така робота дозволяє мінімізувати (в ідеалі – попередити) системні помилки з нерозрізнення дзвінких та глухих приголосних. Способи “почути” голосові зв’язки такі: 1) затуливши вуха, вимовляти приголосні: при вимові дзвінких голосові зв’язки резонують, унаслідок чого можна відчути “гудіння” в голові; 2) щільно приклавши долоню до шиї спереду (до щитовидного хряща), вимовляти приголосні: у такий спосіб

можна відчути вібрацію зв'язок при вимові дзвінких практично на дотик (при вимові глухих вібрації немає). Найкращі позиції для опрацювання дзвінких – інтервокальна (*оба, надо, роза*) та між голосним і сонорним приголосним (*выбрал, ладно, можно, морозный*), в останню чергу дзвінки відпрацьовуються на початку слова.

Після постановки всіх приголосних конче необхідно приділяти достатньо часу вправам на розрізнення звуків у парах квазіомонімів: розрізнявати глухі й дзвінкі на початку та всередині слова (*пой – бой, пей – бей, точка – дочка, тело – дело, икра – игра, косы – козы*), тверді й м'які в різних позиціях у слові (*красит – красить, полка – полька, нос – нёс*).

З-поміж дзвінких проблемними через спосіб творення для носіїв китайської є звуки [з], [з'], які не мають відповідників у їхній рідній мові, через що китайці часто підміняють російські дзвінки свистячі своїми африкатами, вимовляючи [глЛдза], [дз'ил'оний].

Важким для носіїв китайської мови є звук [ж]: його іноді помилково ототожнюють з китайським звуком, позначеним у графічній системі пінїнь графемою *r*; насправді цей звук дуже відрізняється від [ж], адже уклад язика при його артикуляції ретрофлексний, а отже, звук виявляється сильно відтягнутим углиб ротової порожнини, тоді як російський [ж] вимовляється з активною роботою губ і є фактично огубленим (однак теоретична фонетика цього не визнає). Щодо постановки довгого м'якого [ж':] зауважимо, що в сучасній російській мові варіанти вимови з твердим і м'яким довгим [ж:] або [ж':] співіснують (пор. вимову *дрожжи, жужжатъ, позже* з твердим і м'яким варіантом довгого шиплячого), відтак це питання не є принциповим.

Китайці можуть не розрізнявати або плутати звуки, різні за способом творення. Часто виникають проблеми з нерозрізненням [с] і [ц], [с] і [ш]. Треба зауважити, що попри наявність відповідних приголосних у китайській мові, їх дистрибуція в ній відрізняється від звукового оточення в російському мовленні, через що й виникають труднощі. Проблемними для розрізнення часто виявляються звуки, що не мають відповідників у китайській мові: [т'] і [ч'], [з'] і [д'], [ч'] і [ш':], [з] і [ж], проте такі труднощі виникають не в усіх. У такому разі фонетичний матеріал добирається індивідуально.

Окремим завданням є тренування вимови груп приголосних, відсутніх у рідній мові студентів. Для цього даються такі настанови: у слові треба вимовляти стільки складів, скільки в ньому голосних; група приголосних в кінці слова прилягає до попереднього голосного (*спорт, текст, театр, президент*); група приголосних утворює склад з наступним голосним (за його наявності: *пра-вда, тру-дно, кра-сний*), а якщо першим у групі інтервокальних приголосних є сонорний, він приєднується у вимові до попереднього голосного, решта приголосних прилягають до наступного голосного, утворюючи з ним склад (*сколь-зкий, мор-ской, простран-ство*).

Отже, ефективна постановка іноземної (російської) вимови як важлива складова національно орієнтованого навчання можлива лише з урахуванням особливостей артикуляційної бази рідної мови студента (китайської) і з опорою на контрастивний аналіз фонетичних систем рідної та іноземної мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дудник З.В., Прожогина И.М. Современный русский язык. Фонетика: Учеб. пособие для студентов–иностранцев. – К. : Издательско-полиграфический центр “Киевский университет”, 2007. – 146 с. 2. Ли Хуей-Йин. Особенности реализации согласных в русской речи тайваньцев : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Ли Хуей-Йин. – СПб., 1999. – 275 с. 3. Ли Шуцзинь. Сопоставление артикуляционных баз русского и китайского языков: вокализм / Ли Шуцзинь // Выкладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки : зб. наук. праць. – Х. : Константа, 2011. – Вип. 19. – С. 64-72.
4. Прожогина И.М. Сборник упражнений по фонетике русского языка: Учеб. пособие для студентов–иностранцев. – К. : Феникс, 2012. – 208 с. 5. Спешнев Н.А. Фонетика китайского языка : уч. пос. / Николай Алексеевич Спешнев. – Ленинград : Изд. Ленинградского ун-та, 1980. – 141 с.
6. Хауген Э. Проблемы двуязычного описания / Эйнар Хауген // Новое в лингвистике. – Вып. 6. Языковые контакты. – М. : Прогресс, 1972. – С. 277-289.

Стаття надійшла до редакції 5 квітня 2017 р.

*Прожогина И.М., к. филол. н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев*

ПРОБЛЕМЫ ПОСТАНОВКИ РУССКОГО ПРОИЗНОШЕНИЯ НОСИТЕЛЯМ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА

Изложены некоторые проблемы, возникающие у носителей китайского языка при обучении их русскому произношению. Подчеркивается, что контрастивный анализ фонетических систем иностранного и родного языков является основой национально ориентированного обучения фонетике. Описаны частичные совпадения и различия в китайской и русской звуковых системах, обуславливающие фонетическую интерференцию. Для её предупреждения и преодоления предложен фонетический материал и порядок его обработки.

Ключевые слова: китайский язык, контрастивный анализ, национально ориентированное обучение, русский язык как иностранный, фонетика, фонетическая интерференция.

*Prozhogina I.M., Ph.D., Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

PROBLEMS OF RUSSIAN PRONUNCIATION TRAINING FOR CHINESE

This article attempts to describe a few major Russian pronunciation problems Chinese and Taiwanese face. The author states that contrastive analysis of the phonetic systems of the mother tongue and the foreign language is the fundamental of nationally oriented phonetics training. The partial similarities and differences between Russian and Chinese sound systems are described as factors provoking phonetic interference. To anticipate and forestall phonetic interferential manifestations, some Russian phonetic material is offered as well as the order of articulation training is described.

Key words: Chinese language, contrastive analysis, nationally oriented training, phonetic interference, phonetics, Russian for foreigners.